

Tilburg University

De multiculturele samenleving in wording

Extra, G.

Published in:
LES

Publication date:
1999

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Extra, G. (1999). De multiculturele samenleving in wording: feiten en beeldvorming. *LES*, 17(100), 10-12.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De multiculturele
samenleving in wording:

Feiten

Niet-westerse allochtone inwoners van Nederland vormden in 1998 zo'n 7% van de totale bevolking. Naar verwachting is dit aandeel in 2015 zo'n 12%.

Deze ontwikkeling wordt door velen slechts met grote aarzeling aanvaard. Volgens Guus Extra, hoogleraar aan de Faculteit der Letteren van de KUB in Tilburg zou de overheid langs twee wegen in meertaligheid moeten investeren: door de verhoging van de kwaliteit van onderwijs Nederlands als tweede taal en die van onderwijs in allochtone talen.

Het artikel is ontleend aan een door Extra gehouden toespraak bij gelegenheid van de opening van Babylon, Centrum voor Studies van Meertaligheid in de Multiculturele Samenleving, aan de Faculteit der Letteren van de KUB Tilburg op 21 mei 1999.

Beeldvorming

De publicatie Allochtonen in Nederland van het Centraal Bureau voor de Statistiek (1998: 9) opent met de formulering: 'Nederland is een multiculturele samenleving. Hoewel dit een feitelijke constatering is, blijkt een groot deel van de Nederlandse bevolking dit niet als zodanig te onderkennen'. Tabel 1 geeft in kerncijfers een beeld van de demografische ontwik-

kelingen in Nederland tussen 1990 en 1997

Recente berekeningen van het CBS (1999) bieden prognoses over het aantal zogenaamde 'niet-westerse' allochtone inwoners van de eerste en tweede generatie in Nederland tussen 1998 en 2015. Tot de 'niet-westerse' herkomstgebieden worden daarbij gerekend Turkije, Afrika, Latijns-

Tabel 1
Demografische ontwikkelingen in Nederland in kerncijfers (x 1000)
(bron: CBS, 1998).

	1990	1997	Toename in %
Totale bevolking	14.893	15.567	4.5
Allochtone bevolking ¹	2.225	2.677	20.3
Totale basisschoolpopulatie	1.433	1.520	6.1
Allochtone basisschoolpopulatie ²	158	211	33.5

1 Op grond van het geboorteland van de persoon en van minstens één van de ouders.

2 Op grond van geboorteland/nationaliteit.

Tabel 2: Demografische prognoses over Nederland in kerncijfers (x 1000) (bron: CBS, 1999)

Herkomst- gebied	1998		Totaal	2015		Totaal
	Eerste ¹ generatie	Tweede ² generatie		Eerste ¹ generatie	Tweede ² generatie	
Turkije	172	107	279	190	182	372
Marokko	146	88	234	189	184	373
Suriname	181	77	258	212	116	328
Antillen	58	13	71	98	27	125
Azië	140	32	172	362	115	477
Overig	119	25	144	230	94	324
Totaal	816	342	1.158	1.281	718	1.999

1 In het buitenland geboren personen met minstens één in het buitenland geboren ouder.

2 In Nederland geboren personen met twee in het buitenland geboren ouders.

Amerika en Azië met uitzondering van Japan en Indonesië. Tabel 2 geeft een beeld van de kerncijfers.

Niet-westerse allochtone inwoners van Nederland vormen in 1998 zo'n 7% van de totale bevolking. Dit aandeel is in 2015 naar verwachting zo'n 12%. De voorspelde toename wordt voor meer dan de helft toegeschreven aan migratie en voor minder dan de helft aan geboorte. Van de bijna 1,2 miljoen niet-westerse allochtone inwoners van Nederland in 1998 behoort 70% tot de eerste generatie van immigranten. Geschat wordt dat de omvang van de tweede generatie van zo'n 340.000 inwoners in 1998 meer dan verdubbelt tot ruim 700.000 inwoners in het jaar 2015.

'BUITENLANDERS'

'VREEMDELINGEN'

'ACHTERSTANDSGROEPEN'

Ofschoon demografische trendstudies laten zien dat Nederland zich in toenemende mate ontwikkelt tot een multiculturele samenleving, worden deze ontwikkeling en de implicaties hiervan door velen slechts met grote aarzeling aanvaard. In de publieke beeldvorming in Nederland over etnisch-culturele minderheidsgroepen worden twee dimensies sterk benadrukt die hun weerslag vinden in de kwalificaties buitenlanders en achterstandsgroepen (vgl. Extra 1996). Met de kwalificatie buitenlanders en in nog sterkere mate met de kwalificatie vreemdelingen wordt de beeldvorming versterkt dat het hierbij niet gaat om landgenoten, zelfs niet in gevallen waarin deze landgenoten de Nederlandse nationaliteit bezitten. Deze beeldvorming is in hoge mate terug te voeren op een nationaliteitsbesef dat op bloedverwantschap is gebaseerd. Dit besef vindt zijn wettelijke grondslag in het *ius sanguinis*. In landen buiten Europa met een langer immigratieverleden, in het bijzonder dominant Engelstalige landen als de Verenigde Staten, Canada en Australië, is het nationaliteitsbesef gebaseerd op het geboorteland en op het daarmee verbonden *ius solis*. Het is een opmerkelijk gegeven dat Europeanen die emigreerden het *ius solis* bewust vastlegden in de constituties van hun landen van immigratie. Ondanks een toename van processen van immigratie en minderheidsvorming, hielden Euro-

peanen op hun continent van oorsprong tegelijkertijd echter meestal vast aan het *ius sanguinis*. In beide contexten handelden zij daarmee vooral in vermeend eigen belang. Met dit verschillend nationaliteitsbesef zijn eerder genoemde kwalificaties onlosmakelijk verbonden. In de Verenigde Staten vormt een verwijzing naar Amerikanen een overkoepelende aanduiding van onderscheiden etnisch-culturele groepen zoals Anglo-Americans, Afro-Americans en Latin-Americans of Hispanics, terwijl met de kwalificatie *foreigners* wordt verwezen naar buitenlandse passanten zoals toeristen. De in Europa gangbare uitsluitingsmechanismen komen naar voren in nationale of internationale aanduidingen van zogenaamde non-national residents, non-English speaking residents, non-territorial/non-regional/non-indigenous languages, of – in Nederland – anderstaligen.

Een tweede hoofdkenmerk van de beeldvorming over de multiculturele samenleving is de nadruk op achterstand van etnisch-culturele minderheidsgroepen. Ofschoon in het overheidsbeleid in toenemende mate wordt erkend dat Nederland een multiculturele samenleving is en steeds meer wordt, blijft het overheidsbeleid onverminderd eenzijdig gericht op het bestrijden van achterstand. Acceptatie, laat staan bevordering van culturele diversiteit, zoals onder meer door Van Thijn (1997) is bepleit, zijn in deze strijd lust met moeite terug te vinden. Ook het Sociaal en Cultureel Planbureau (1998: 262-267) wijst er in een beschouwing van Nederland als multiculturele samenleving op dat culturele dimensies van overheidsbeleid, gerekend naar het aantal pagina's in de beleidsnota's, in de schaduw blijven van de achterstandsbestrijding. In de Ontwerp-Minderhedennota van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (1981: 20) komt de volgende opmerkelijke passage voor: *'Men moet steeds beseffen dat de confrontatie van culturen van minderheidsgroepen een confrontatie tussen ongelijkwaardige partners is. De cultuur van de meerderheid ligt immers al verankerd in de Nederlandse samenleving. Leden van minderheidsgroepen die uit een samenleving met een andere cultuur naar Nederland zijn gekomen, hebben geen deel gehad aan het totstandkomen van de Nederlandse cultuur en vinden die van hen daarin niet weerspiegeld.'*

Deze denkrant is aan het eind van de twintigste eeuw in het overheidsbeleid nog volop aanwezig. Uit internationaal-vergelijkend onderzoek komt naar voren dat de eigen taal en religie door veel etnisch-culturele minderheidsgroepen als kernwaarden van culturele identiteit worden beschouwd. Dit geldt in nog versterkte mate wanneer taal de drager is van religie, bijvoorbeeld in het geval van Arabisch of Hindi. In Nederland is de publieke en beleidsmatige omgang met deze kernwaarden van culturele identiteit vooralsnog stroef gebleven, zoals goed tot uiting komt in de moeizame omgang met talige en religieuze pluriformiteit in het onderwijs. Het beroep op de vrijheid van richting conform Artikel 23 in de Grondwet wordt voor katholieke en protestantse scholen nog steeds veel vanzelfsprekender gevonden dan voor islamitische scholen. De worsteling met achterstand en verschil komt zeer pregnant naar voren in de ambivalente wetgeving inzake onderwijs in allochtone levende talen (OALT) in het basisonderwijs.

HET BURGERLIJK IDEEAAL

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (1998) wijst erop dat een nieuwe of meer uitgesproken positiebepaling van de overheid ten opzichte van het multiculturele karakter van onze samenleving niet plaatsvindt. De overheersende nadruk op maatschappelijke participatie van etnisch-culturele minderheidsgroepen wordt volgens Van den Berg (1994) ingegeven vanuit een neo-republikeins perspectief waarin een actieve invulling aan burgerschap wordt gegeven (vergelijk ook het concept 'inburgering' voor nieuwkomers). Dit burgerlijke ideaal vindt in Nederland zijn wortels in een eeuwenlange traditie van een burgerlijke samenleving. In de verzamelbundel van Gijswit-Hofstra (1989) wordt een zeer illustratief historisch bepaald beeld geschetst van de schijn van tolerantie in deze burgerlijke samenleving. Verdraagzaamheid ten opzichte van etnisch-culturele minderheidsgroepen werd en wordt in Nederland vooral ingegeven vanuit economische en pragmatische motieven en veel minder vanuit culturele en ideële motieven. Ofschoon de Nederlandse samenleving vanaf haar republikeins verleden grote culturele veranderingen

gen heeft doorgemaakt, vormt het burgerlijke karakter van normen en waarden een constante in dit veranderingsproces. De Swaan (1985: 282) noemt het ondenkbaar dat immigranten zijn uitgezonderd van de 'vorming in het Nederlandschap' en verdedigt in dit verband de stelling: 'Wie in Nederland leeft, verkoopt als prijs voor levenslange zekerheid zijn ziel aan de verzorgingsstaat. Dat is het pact'. Tolerantie wordt in deze burgerlijke opvatting ingegeven vanuit de oproep tot aanpassing. Van burgerlijkheid naar kleinburgerlijkheid is van hieruit slechts een geringe stap. Nederlanders willen dat anderen gewoon doen en gewoon gevonden worden geldt als ultiem compliment: 'Doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg'. De spruitjeslucht die uit dit ideaal opstijgt, verbindt zich slechts moeizaam met pleidooien voor de acceptatie of bevordering van culturele pluriformiteit. Brugman (1998), emeritus-hoogleraar Arabische taal- en letterkunde, gaat in zijn oproep tot aanpassing zo ver dat hij Marokkaanse jongeren in Nederland de toegang tot de Arabische taal en cultuur zou willen ontzeggen en beklagt zich erover dat het concept van de multiculturele samenleving als een onvermijdelijk natuurverschijnsel wordt beschouwd: 'Alsof het iets is wat we maar te accepteren hebben'.

INVESTEREN VOLGENS TWEE WEGEN

De verdere ontwikkeling van Nederland als multiculturele samenleving zal intrinsiek gepaard gaan met een grotere talige diversiteit van deze samenleving. De diversificatie van thuistalen in Nederland gaat echter vooralsnog slechts in zeer beperkte mate samen met een diversificatie van schooltalen. Het basisonderwijs in Nederland wordt onverminderd gekenmerkt door een monolinguale habitus. Leerlingen krijgen rapportcijfers voor hun vorderingen in 'taal', waarmee impliciet op Nederlands wordt gedoeld. Vorderingen in allochtone talen worden in deze conceptie niet als onderwijsleerprestaties beschouwd. Onderwijs in allochtone talen vindt in de Wet OALT (1998) onder schooltijd slechts genade voorzover dit onderwijs bijdraagt aan achterstandsbestrijding; voorzover dit onderwijs vanuit een cultuurperspectief wordt bear-

gumenteed, moet het buiten schooltijd plaatsvinden (vergelijk Broeder & Extra 1999).

In het voortgezet onderwijs verwerken allochtone talen slechts met moeite een positie in het traditionele aanbod van moderne vreemde talen. Een markante uiting daarvan vormt de volgende uitlating van een directeur van een school voor voortgezet onderwijs: 'Op onze school is Turks als keuzevak overbodig, omdat onze Turkse leerlingen de Nederlandse taal in voldoende mate beheersen' (Commissie Examenprogramma 1994). Deze beeldvorming over de status van allochtone talen staat op gespannen voet met de uitkomsten van onderzoek van Aarssen e.a. (1998) in multicultureel Den Haag. In deze gemeente werden anno 1997 bij 45% van de bijna 14.000 bevraagde leerlingen in het voortgezet onderwijs thuis naast of in plaats van Nederlands één of meer andere talen gebruikt en konden in totaal 75 verschillende thuistalen worden getraceerd.

Gelet op de toename van feiten over de distributie en vitaliteit van allochtone thuistalen bij leerlingen op scholen in Nederland, is een overheidsbeleid wenselijk waarin langs twee wegen wordt geïnvesteerd in meertaligheid: door verhoging van de kwaliteit van onderwijs Nederlands als tweede taal en die van onderwijs in allochtone talen. Ondanks vele intenties en investeringen van overheidswege, is nog steeds specifiek doelgroepenbeleid noodzakelijk om de kwaliteit van onderwijs Nederlands als tweede taal te verhogen. Tegelijkertijd zou de retoriek van de overheid dat allochtone talen eerder een bron van kennis en verrijking vormen dan van achterstand en problemen, in veel sterkere mate dan thans het geval is in daden moeten worden omgezet.

Guus Extra

Literatuur

- Aarssen, J., P. Broeder & G. Extra (1998) Allochtone talen in het voortgezet onderwijs. *Bouwstenen voor lokaal taalbeleid*. Den Haag: VNG
- Berg, J. van den (1994) Minderhedenbeleid: een cultuurpolitiek vraagstuk. In F. van der Burg, J. van den Berg & P. van der Tang-van Loenen (red.), *De architectuur van het minderhedenbeleid*. Leiden: RUL
- Broeder, P. & G. Extra (1999) Onderwijs in allochtone levende talen: beeldvorming en actoren bij de totstandkoming en implementatie van overheidsbeleid. Utrecht: AOb
- Brugman, J. (1998) Het raadsel van de multicultuur. *Essays over islam en integratie*. Amsterdam: Meulenhoff
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1998) Allochtonen in Nederland 1998. Voorburg/Heerlen: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999) Persbericht 99-083, 8 april 1999. Voorburg/Heerlen: CBS
- Commissie Examenprogramma (1994) Rapport examenprogramma Arabisch en Turks. Zoetermeer: MOCW
- Extra, G. (1996) De multiculturele samenleving in ontwikkeling: feiten, beeldvorming en beleid. Tilburg: Tilburg University Press
- Gijswt-Hofstra, M. (red.) (1989) Een schijn van verdraagzaamheid. *Afwijking en tolerantie in Nederland van de zestiende eeuw tot heden*. Hilversum: Verloren
- Ministere van Binnenlandse Zaken (1981) Ontwerp Minderhedennota. Den Haag: BiZa
- Ministere van OC&W (1998) Wet onderwijs in allochtone levende talen. Zoetermeer: MOCW
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1998) Sociaal en cultureel rapport 1998. 25 jaar sociale verandering. Rijswijk: SCPB
- Swaan, A. de (1985) Een geheel verzorgd verblijf. *De Gids*, 148, 279-282
- Thijn, E. van (1997) Ons kostelijk cultuurbezit. *Over tolerantie, non-discriminatie en diversiteit. Inaugurale rede bij aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar op de Cleveringa-leerstoel*. Amsterdam: UvA

